

ЗЕМЛЯ, СЕЛО, ЛЮДИ

**Що думає селянин Панько Цікавий
про земельну реформу в Україні**

Київ
ІКЦ "Легальний статус"
2012

ББК 67.9(4УКР)300.4

T48

Ця інформація й розробки вільні для копіювання, перевидання та поширення по всій території України усіма способами, якщо вони здійснюються безоплатно для кінцевого споживача і якщо при таких копіюванні, перевиданні та поширенні є обов'язкове посилання на автора і суб'єкта майнового права на цю інформацію й розробки.

Будь-яке співадіння імен, прізвищ, чи назв поселень є випадковим.

Ткачук Анатолій

T48 Земля, село, люди. Що думає селянин Панько Цікавий про земельну реформу в Україні. — К.: „ІКЦ Легальний статус“, 2012, – 60 с.

ISBN 978-966-8312-60-1

Ця робота являє собою стислий виклад у доступній, хоч і трохи незвичній формі, міркувань про ринок землі, та про життя людей в селі. Розрахована на всі категорії читачів.

ББК 67.9(4УКР)300.4

© Інститут громадянського суспільства
ISBN 978-966-8312-60-1 © „ІКЦ Леста“ (макет)

Вступ

Ілька років тому я вже одному київському писарчуку розказував, що думаю про реформу, назву якої міг вимовити лише з третього разу – "адміністративно-територіальна". Мені потім сусідський онук показував, що той писарчук навіть книжку випустив з моїми балачками, вона навіть в цій "інтернеті" гуляє. Пам'ятаючи про такий свій успіх у коментуваннях реформи, я вирішив поділитись думками щодо земельної реформи, про яку з завидною постійністю говорять різні депутати та сільські начальники як з телевізора, так і на зборах, які вони збирають по селах, розказуючи таким пенсіонерам, як я, що після реформи ми будемо такі щасливі, що нас на цвинтар відвезуть безкоштовно. Правда, я в це не дуже вірю. Може, для мене вмерлого це буде безкоштовно, але чи буде це безкоштовно для моїх родичів, яким треба буде мене ховати?

Отже, давайте про землю. Тим паче, що, як кажуть старі люди, з землі вийшли – в землю підемо (от звичка, уже сам старий, а все кажу про "старих людей". Це наше фамільне – поважати старих і мудрих. Тепер старих не те, що не поважають, навіть слухати не хочуть. А дарма, вони завжди мудріші від молодих. Не розумніші чи освіченіші, а саме мудріші).

Про часи давно забуті

К олись мій дідо прийшов з царської армії героєм. Мав Георгія та простріляну руку. За добру службу йому дали два морги поля і трохи грошей, аби він зміг себе прогодувати. Дідо хоча й був уже немолодим (служив то на царя він досить довго), але до роботи беручий і взагалі метикуватий. У нашої пані була куховарка, яка уміла варити смакоти навіть із бузини. Так от, мій дідо почав ходити до цієї куховарки і запропонував їй одружитись. Тут дід не прогадав. Куховарка, яка стала моєю бабою, не тільки вийшла за діда, а й отримала від своєї пані також два морги поля, які дідо долучив до свого господарства. Так мої дід з бабою стали хазяями. Наробили вони дітей, які відразу з коліски йшли на поле працювати. Робочі руки, гарна земля, метикуватість діда дали змогу йому стати на ноги. Земля годувала всю велику сім'ю, були корівки, були конячки, свині, кури, гуси і навіть пес Рябко. Дід з такими ж роботягами, як сам, купили сепаратор, робили масло, варили сир. Так що молодші діти вже могли навіть до школи піти і вивчитись. Дідо казали, що масла і м'яса вони мали не тільки на Різдво і Паску, а й у неділю.

Що тут можна сказати? Земля нагодує всіх, хто не боїться на ній працювати, і ще й на продаж буде. Невелике господарство, яке створює сім'я на селі, може бути дуже добрим. І діти при ділі, і їсти що є, і майбутнє не видається таким непевним.

Проте ці прості висновки виявились не такими вже й правдивими. Царя погнали, Петлюру не вберегли, отримали більшовиків і все змінилось.

Про більшовиків та колгоспи

Мій батько отримав від діда також землі, адже дідо до своїх чотири морги зміг прикупити ще з п'ять, але що потім стало? Прийшли більшовики і зробили з діда куркуля, землю відібрали, добре, що він вже був старим і його не відправили до Сибіру. Три батькові брати, які пробували зберегти землю, закінчили в землі Соловецькій. Батько мій виявився мудрішим і віддав землю, коняку і корову в колгосп, а свиней порізав, то ми хоч в останній раз вдосталь м'яса наїлись. Правда, цього не вистачило надовго. Після того як більшовики усіх загнали до колгоспу, сталося справжнє диво. Корови перестали толком доїтись, коні почали здихати, а поля перестали родити. Голодовка була така крепка, що в нашому маленькому селі вмерло більш як 90 душ. Ми вижили лише тому, що батькова сестра Ганка ходила через Збруч і вимінювала на харчі все, що мало якусь цінність.

"Радянський селянин" (такий журнал видавався тоді в Харкові, не буду брехати, я його почитав лишень тепер, коли мій онук купив його підшивку на базарі) в 1926 році рапортував, що в Україні на 26 млн населення було 8 мільйонів корів. Теперішній міністр з гордістю розказує, що в нас розвивається молочне тваринництво. Зараз маємо корів майже 2,7 млн голів. Це ж треба було так стрімко розвиватись, щоби тепер замість молока колотити якогось "кокоса"?

Правда, тут слід бути об'єктивним. Колгоспи проіснували у нас довго. Спочатку туди силою заганяли, а потім не можна було вигнати. Проте незважаючи на передовиків виробництва,

Героїв соцпраці та почесних доярок і свинарок, іли м'ясо і пили молоко в "есесері" від того, що вирощено на обійсті простого селянина.

Навіть сьогодні домашні селянські господарства (городи, дачі), займаючи близько 15% сільськогосподарських угідь, дають майже 50% усієї сільськогосподарської продукції, а за такими важливими для людини продовольчими групами, як м'ясо та молоко, домашні господарства взагалі є домінуючими – понад ? виробництва.

Дивно якось. Виявляється, маленькі селянські господарства до більшовиків, індивідуальні селяни при більшовиках були більш ефективним, ніж колгоспи! Що цікаво, навіть у далекому Китаї така ж сама історія.

Про Китай, комуни та "комуністичний капіталізм"

45 році мене доля закинула аж до Китаю. Ми тоді повоювали ще з Японією, визволили від японців Китай та стали військовою базою в Порт-Артурі. Пам'ятаю, хоч і небагато жили тоді там китайці, але їжі у них вистачало. Всі навколишні землі оброблялись. Був рис і до рису. Коли ми ходили в увольнітельні, то мали змогу і горілки їхньої випити і ковбаскою заїсти. Правда, потім стало по-іншому. Китайці перейняли нашу практику і почали запроваджувати свою версію колгоспів. Дуже скоро з їжею сталися проблеми. Тисячі, а може й багато мільйонів людей із міст відправлялись на села, аби допомогти збирати врожаї, але це не допомагало. Нормування споживання, імпорт харчів стали суворою дійсністю Китаю.

Проте не так давно, я вже став повноцінним пенсіонером, пішов до магазину. Тепер у нашому селі замість однієї кооперації з діжкою оселедців та олією є аж три продовольчі магазини, де є всіякого харчу вдосталь. До мене мав прийти мій давній товариш, то я вирішив взяти щось випити і щось закусити. Так от, купив я в кооперації¹ баночку огірочків маринованих та баночку тушонки свинячої. Сидимо з Миколою, заїдаємо, а він дивиться на етикетку баночки і каже: "Панько, ти знаєш, що ми їмо?". Я йому: "М'ясо із помідорами!", а він мені: "Так це ж китайське! І м'ясо, і помідори"! От так, виходить, що вони

¹ Так у нас називають сільський магазин.

зможли не тільки себе нагодувати, а й ще нам підкинути харчів! Онук якось приїхав з Китаю, а я, пам'ятаючи про китайську тушонку з помідорами, одразу до нього із запитаннями, як це так, що в Китаї комуністи залишились, а харчів знову стало доста? Онук мені на це сказав: "Діду, в Китаї колгоспи вже закінчились, а комунізм залишився лише в назві партії. Тепер селяни мають свої земельні наділи, самі на них працюють і від цього живуть. Земля, правда, не продається, а передається у спадок, здається в оренду. Відтак проблему з харчами вони вирішили". От так-то.

Що Китай, що Польща, якщо людина сама обробляє землю і з цього має жити, то нагодує не лише себе, а й багатьох інших. От тобі й економіка!

Про землю, як надбання людства

Колись, як я ще був досить молодим, в нас був лектор із товариства "Знання", виступав з дуже актуальною темою: "Чи є життя на Марсі". В нас в колгоспі тоді якраз горох збирали. Падали дощі, горох луцився і ми боялись, що нічого не зберемо. А тут з райкому дзвінок – прийняти лектора, забезпечити йому аудиторію. От і вивезли його прямо на горохове поле, де півсела перевертало горохові покоси.

От він говорить і говорить. Уже всім цікаво, так є те життя на Марсі, чи немає, а він в кінці говорить, що науці це невідомо. На що наш бригадир сказав дуже просто. Якщо там є земля, то і є життя, а якщо землиці немає, то яке в бісу там життя. Всі з таким аргументом і погодились, а лектор почухав потилицю та й поїхав далі.

Тепер, коли я дивлюся телевізор, де показують бідних африканців на пустелях, де ще недавно були поля чи паслась худоба, чи розказують, яку хімію пхають у ковбаси замість м'яса, то все більше переконують – не буде землі, не буде спокою у світі, а то й і людей взагалі не буде.

Земля, про яку ми говоримо, – це не просто поля за городом чи при дорозі. Це сільськогосподарські угіддя, які дають їжу для харчування людини. Я, звичайно, по-научному не скажу, але, як на мене, то вчені тут праві: людство, як вид живих істот, відмінних від звірів, створилось і розвинулось саме завдяки обробітку земель, а відтак отриманню продуктів харчування, які дозволять людям компенсувати зміну пір року і жити завдяки накопичуванню харчів.

Я це розумію як? Коли ти не сієш і не жнеш, а лише бігаєш за звіром чи шукаєш якісь корінчики, то ти постійно залежиш від

погоди, удачі, настрою і здоров'я. Сьогодні приморозки були сильні і зайченята померзли – все, зайців більше не зловиш, сиди голодним або шукай їх десь в іншому місці, а там уже такі, як ти, є, надають по голові і на тому спасибі, якщо не прибили.

Коли ж ти щось посіяв, доглянув, зібрав, зберіг, то ти вже не так залежиш від суворого зовнішнього світу. Головне, аби в тебе не забрали вирожене, а ти не привів до виснаження землі.

Саме тому передові цивілізації в історії людства виникали у заплавах річок, які стали відомими людству загалом: Ніл, Тигр і Євфрат, Ганг, Янзи та Хуанхе. Трипільська цивілізація, яка виникла в межах території України, також базувалась на продуктивних українських чорноземах.

Отже, земля – головний ресурс цивілізації землян, база існування людства та народів, які проживають на певних територіях, які забезпечують виробництво харчових продуктів.

Саме з часу початку обробітку земель для вирощування продуктів населення людства почало стрімко зростати, а само людство розвиватись. Правда, часто цей розвиток знищував землі, які його породили.

В 1800 році у світі проживало 1,5 млрд людей і було 7,5 млрд га сільськогосподарських земель, в 2000 році – 7,2 млрд людей і лише 1,5 млрд га сільськогосподарських земель. За таких темпів знищення земель сама людська цивілізація може зникнути.

Отже, сьогодні, захаращуючи землю сміттям, труючи її різними отрутами чи заковуючи асфальтом, ми все більше зменшуємо власні можливості для харчування. Тому збереженню земель завжди було багато уваги, як тільки про це забували – відплата наступала швидко.

Але як цю землю і зберегти, і водночас найбільш ефективно використати?

Про рабів, фермерів та колгоспників

Я завжди цікавився історією. Тепер, правда, сам потроху стаю історією. Стільки на своєму віку побачив, що вистачить на цілий курс "народної історії", якщо таку почнуть писати. Так от. Хто хоч трішки вчив у школі історію, то знає, що в Європі колись давно були могутні рабовласницькі держави типу Риму, Візантії. Про їх занепад написано багато, але мені найбільш цікавою видається історія, яка отримувала неодноразово своє підтвердження і в більш пізні роки. Римська цивілізація базувалась на праці рабів, які обробляли поля, сіяли і збирали збіжжя. Чи були вони зацікавлені у добрій праці на полі? Та не дуже, скільки не працюй – додатково нічого не отримаєш. Чи думали вони за збереження земель? Навряд. Адже їх десь забрали в полон в іншому місці, земля не їхня, а остогидлого пана. Це зрозуміло, але ж були і вельможі, на яких раби працювали? Але і вони не могли і не хотіли пильнувати землю. Жили в містах, пили, гуляли, отримували доходи не тільки від землі, а й від інших справ – воєн, торгівлі. Не буде добре земля родити тут, завоюємо десь в іншому місці. Зрештою, це і стало головною причиною падіння рабовласництва. Довелось рабів відпустити, землю дати селянам, які взяли за неї по-хазяйськи і все ніби стало добре, але не надовго.

Знайшлись нові крутелики, які стали поступово заганяти селян у нову пастку – забирати собі все більше земель, перетворюючи селян на кріпаків, які знову, як у часи рабовласництва, почали втрачати стимули до ефективного

та бережливого використання земель. Криза знову не забарилась. Спустошення земель, нестача харчів, навіть колонізація інших територій не могла вирішити цю проблему і знову земля почала переходити до вільних фермерів, кріпацтво скасоване, світ розвивається.

В наших територіях, де землі вистачало, люди селились сім'ями, обробляли землю, плодили і розвивались. Доходів від землі вистачало навіть на грамотність. Правда, польське "хлопство" та московське "кріпацтво" все це перекреслило, хоча після 1861 року, особливо перед Першою світовою війною, українці в своїй більшості стали справжніми куркулями – заможними селянами, по-європейськи – фермерами, а з України хліб і до хліба продавались не тільки по всій Росії, а й у Європі.

Після того як більшовики прийшли надовго, відбулось знову відчуження селянина від землі, як це було за рабства та кріпацтва, але вже на новій основі – колгоспній. Тепер то ми знаємо, що кооперація та колгосп, як кажуть в Одесі – дві великі різниці. В нас позаганяли людей до колгоспів не переконанням, а переляком: або в колгосп, або на Соловки. І чим це все закінчилось? Спочатку великим голодом, потім трішки вирівнялось, оскільки людям дали змогу трішки землі обробляти самим, тримати таку-сяку корівчину і потроху красти в колгоспі. Так і виживали. В кінці сімдесятих в Радянському Союзі почало зникати масло, м'ясо, потім взагалі будь-які продукти стали дефіцитом. Спасали помалу "країни народної демократії", які в Москву хоча б курей відправляли, та "ісконний ворог" – США, який продавав нам мільйони тонн зерна.

Я тоді своєю онукові сказав: "Слава Богу, що в США не було революції і вони не ввели колгоспів. А то ми б точно з голоду повиздыхали".

Отже, історична практика довела, що ефективним та ощадливим сільським господарством може бути лише господарство, базоване на праці людини, яка не тільки обробляє землю, а й живе на ній, для якої земля є її основним багатством, яке служить не тільки їй, а й має служити її дітям і онукам. Саме тому фермерство зберегло родючі землі в Європі, не дало знищити земельні масиви в США та Канаді і саме тому в демократичному світі уряди підтримують сімейне фермерство, дрібного та середнього сільгосптоваровиробника.

Про віковічну мрію українського селянина

Все-таки добре, що тепер є телевізори. Мої сусідки (на жаль, сусідів уже майже немає – повимирали), люблять дивитись різноманітні серіали і дуже незадоволені рекламою, якою ці серіали перебивають. Я, навпаки, люблю дивитись рекламу, особливо ту, що називають "соціальною". Я вже маю досвід: якщо постійно крутять соціальну рекламу – чекай проблем. Пам'ятаю років 15 тому постійно крутили рекламу приватизації – "надія, породжена власністю". Мовбито, отримаємо ми всі частку державної власності у підприємствах і магазинах і заживемо багато і щасливо. Деякі мої друзі купились на цю рекламу, ходили із своїми сертифікатами, хизувались, як вони їх вигідно вклали. Я також вклав – у коробочку, аби показати колись онукам, як нас обдурили.

Так от, пройшла приватизація і "надію, породжену власністю" отримали декілька сотень сімей, які тепер володіють мільярдними статками, але не вміють толком ними керувати. Частина цих заводів і фабрик, які дістались колишнім комсомольцям, директорам чи просто бандитам із базарів, просто зруйнувалась, робітники виявились непотрібними.

Так було із рекламою пенсійної реформи. Після її завершення пенсії стали меншими, частина людей до них уже точно не доживе, паперів для оформлення стало ще більше, навіть ті люди, що відсудили собі правильні пенсії через суд, тепер нічого не отримують.

Тепер з'явилась нова соціальна реклама – про ринок землі. От на досвіді попередніх реклам я одразу подумав, усе – тепер і землю відберуть.

Наш сільський голова, правда, думає, що від цього ринку він отримає додаткові копійки не тільки до сільського бюджету, а й у свою кишеню.

Але повернусь до реклами. Оце дивлюся телевізор і дивуюсь. Там говорять: "Збудеться накінець віковична мрія українського селянина – вирощувати 80 мільйонів тонн зерна!" Якби не було телевізора, то я б навіть не знав про свою віковичну мрію.

Що мені від цих мільйонів? І що від цих мільйонів тонн зерна іншим українцям? Якщо всі ці мільйони зберуть і продадуть кілька цих, як там, "олігарфів", то мені від цього жодного зиску. Навіть податки не заплатять на селі, все перепишуть на Кіпр чи ще в якийсь "оффшор" (я, правда, не дуже петраю, що воно таке, але онук каже, що всі наші багатії гроші тримають в цих "оффшорах", аби не платити податки і аби в них їх не відібрали).

Ну й не можна їсти тільки зерно. Якщо крім зерна не вирощувати картоплю, буряки, не тримати корів та свиней, то всім нам буде гаплик. Без м'яса та молока довго не протягнемо. Напевне, саме тому у всі часи, навіть при СРСР, намагались планувати вирощувати різні культури і різну худобу.

Це ж найпростіше – засіяти все пшеницею чи кукурудзою, потім все дружно зібрати і продати за кордон. Грошики "олігарчик" отримає непогані і поїде собі десь на море загоряти, а як жити решті на селі? Роботи немає, вкрати нічого, на пай дадуть міща зерна і все. Ні, про 80 мільйонів міністр явно загнув.

Я то вже на пенсії, мені все одно, але ж людям на селі головне, що потрібно – це робота, якомога триваліша (не тільки тиждень на посіві і тиждень на збиранні), зарплата за цю роботу. Причому робота може бути, як у наймах, так і самостійна, у себе. Буде робота – буде зарплата. Буде зарплата – буде у мене пенсія – будуть діти – будуть школи – буде робота і у сільського голови.

Чи потрібен для цього "ринок землі"? А хто його знає. І що під цим словом "ринок землі" розуміють прості люди, що – депутати, що – юристи? Дуже складне питання. Навіть я на нього відповіді не знаю достеменно, але підспудно розумію: не випадково мене агітують за цей ринок, не інакше, як земельку нашу хтось уже хоче прихопити. Більше ж уже нічого не залишилось.

Як на мене, земельна реформа, а простіше, впровадження продажу земель, не є власне реформою, направленою на людину. Скоріше за все така реформа може бути лише складовою чи то інструментом реформи аграрної, яка дасть стрімкий приріст у сільському господарстві, стримає вимивання робочих місць із села і збереже українські села та селища від вимирання.

Міфи про село та сільськогосподарське виробництво

Міф перший: ми маємо розвинене сільське господарство!

Колись, ще зовсім малим, я в нашій шкільній бібліотеці натрапив на книжку "Міфи древньої Еллади". Це було так цікаво! Я перечитував її багато-багато разів і в кінці уже навіть не здавалось, що все те, що я прочитав, є справжнім міфом, а не реальністю.

Тож коли я слухаю наших керівників держави, які розказують про неймовірний розвиток українського сільського господарства, згадую ту книжечку і одразу починаю сумніватись, де ж тут правда, а де міф?

Частка продукції сільського господарства у валовому внутрішньому продукті (ВВП)² – в Україні є одним з найвищих показників у світі (8,2%) і у 2010 році за цим показником

² ВВП – це така штука, яку придумали економісти, аби розуміти, хто наскільки могутній економічно. Все, що виробляється в літрах, тоннах, штуках, переводять у гроші і загалом виходить велика сума. Якщо її поділити на населення країни, то вийде ВВП на душу населення, це вже цікавіше, адже порівняти за загальним ВВП Росію та Бельгію складно, а на душу населення – одразу зрозуміло. Аби таке порівняння було ще точнішим, то всі ВВП різних країн перераховують у долари чи євро. Для ще кращої точності, кажуть, порівняння беруть не за курсом гривні чи рубля до долара, а за показником паритетної купівельної торгівельної спроможності (ПКТС), тобто по набору товарів і послуг, які можна отримати в кожній країні виходячи із внутрішніх цін, але це вже така для мене складна матерія, що я толком у ній не розібрався. Але мені здається, що і наші міністри в тому не дуже розбираються.

Україна поступалася лише Білорусі (9,2%). Взагалі частка сільського господарства у ВВП у світі є не значною – близько 4%, а в розвинених країнах Європи – 1,2–1,4% . І це не тому, що воно там слабо розвинене, а тому, що там розвинена вся економіка. Варто сказати про загальну тенденцію до скорочення цієї частки у всіх без винятку країнах. Та навіть на цьому фоні темпи скорочення цієї частки в Україні є одними з найшвидших – з 1991 року зменшилася у 2,8 рази. У середньому по ЄС частка за цей самий період зменшилася приблизно вдвічі.

Звичайно, крім валового продукту, ефективність сільського господарства визначають і іншими, більш точними мірками.

Ну, наприклад, у нашому селі у Ганьки і Маньки однакові городи – по 50 соток, вони сусідки, часто за межу сваряться. Так от, Ганька на своєму городі садить усе: від ранньої клубніки та бараболі, які продає в райцентрі із самої весни, до кормових буряків для поросяти, а Манька все засаджує бараболями і кукурудзою. І перша і друга рачкують на тому городі, як скажені, а результати різні. Ганька вже й на старого Жигуля спромоглася, а Манька – тільки на "мазь для поперека".

Мудрі економісти тут порахували ефективність їхньої роботи таким чином: скільки доходу отримала одна та інша від свого господарства і поділили на 50 соток.

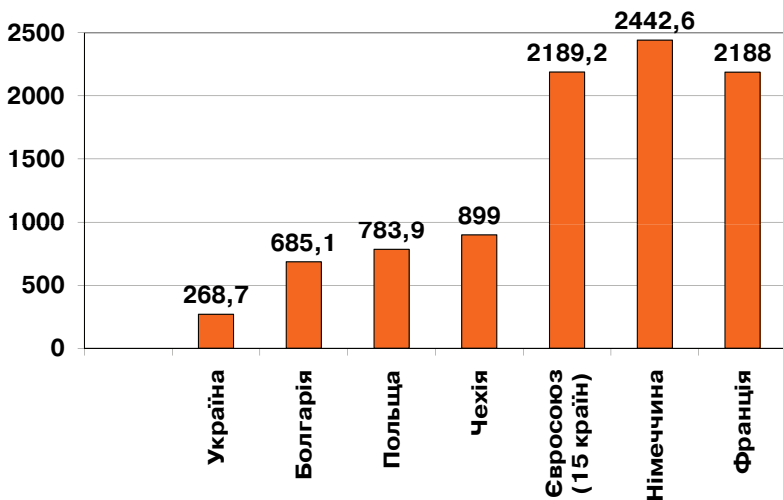
От так можна порівняти ефективність українського господарства із сусідами, причому у розрахунку, як на гектар, так і на працюючу особу.

При цьому **додана вартість на одного працівника** у сільському господарстві в Україні найнижча і має дуже низьке абсолютне значення – у 7 разів нижча за середню по ЄС, у 13 разів – за показник Німеччини, та майже у 24 (!) рази – за показник Франції.

Тобто один німець продукує у селі понад 30 тис. євро доданої вартості, один француз майже 60 тис., а трудолюбивий українець – лише 2450 євро³ !!

Сумарна **ефективність використання угідь** в Україні значно нижча, аніж у розвинутих країнах Європи. У 2004 році, для прикладу, вона була майже втричі нижча, аніж у Польщі, та у 8–9 разів нижча, аніж у Німеччині чи Франції.

Рисунок. Дохід з одного гектара сільгоспугідь в євро на рік

Колись, як ми визволяли Польщу від німців та брали штурмом німецькі міста й містечка, я дивувався, як вони можуть щось вирощувати на таких бідних землях. Адже в нас земля, так це земля! Чорнозем до метра, береш в руки, як масло! На що політрук нам пояснював: тому й німці на нас напали, аби забрати такі класні наші землі.

³ Тут і далі дані взяті із статистики Світового банку.

Тепер я знову дивуюсь. Що ж це вони зробили із землею, що вона так там родить, чи то може ми щось таке недобре зробили, що у нас не родить?

Ой, здається мені, питання тут не стільки в землі, як в розумному її використанні.

Ми тішили себе довгий час міфом, що у нас найкращі землі і найрозвиненіше сільське господарство і не помітили, із-за свого чванства, що інші нас уже давно обігнали і вартість нашого масла і нашого м'яса стала вищою, ніж у поляків чи французів.

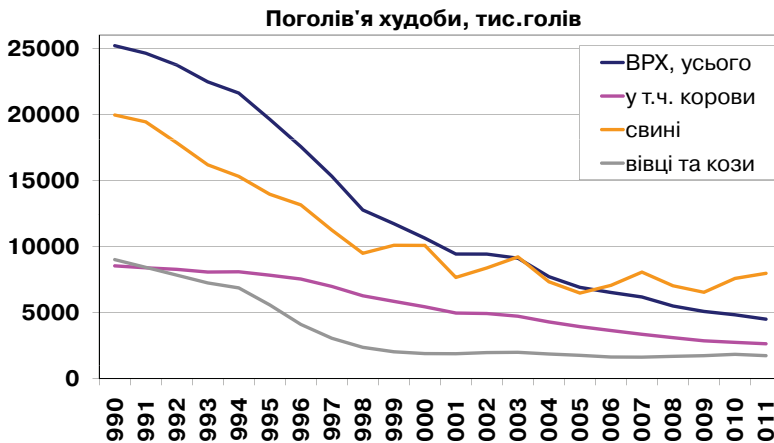
Міф другий: сільське господарство України бурхливо розвивається.

У сільському господарстві в часи СРСР було чи не найбільше Героїв соціалістичної праці, тепер до цього додалися ще й Герої України. Міністри, що керують нашим сільським господарством, часом визнають, що є у нас окремі недоліки, але сільське господарство бурхливо розвивається. І цей розвиток буде ще бурхливішим, якщо ми запровадимо ринок земель.

Це можливо і схоже на правду, але міфи часто також виглядають правдивішими від правди.

Кажуть, статистика знає все. Так от, у цінах 2005 року в 1990 році Україна виробила близько 145 млрд гривень сільськогосподарської продукції, з них близько 65 млрд становила продукція рослинництва; у 2010 році сільське господарство дало продукції на 100 млрд, з них 60 – продукція тваринництва. Як бачимо, за 20 років з розвитком не те, що не склалось, а якраз навпаки, і, що головне, – змінилась структура виробництва.

Різно скоротилось тваринництво, але ж саме тваринництво дає постійну роботу та доходи протягом усього року! Мало того, продукція тваринництва – це багатократна переробка, яка на кожному етапі дає нові робочі місця, нову додану вартість, а відтак і нові бюджетні доходи.

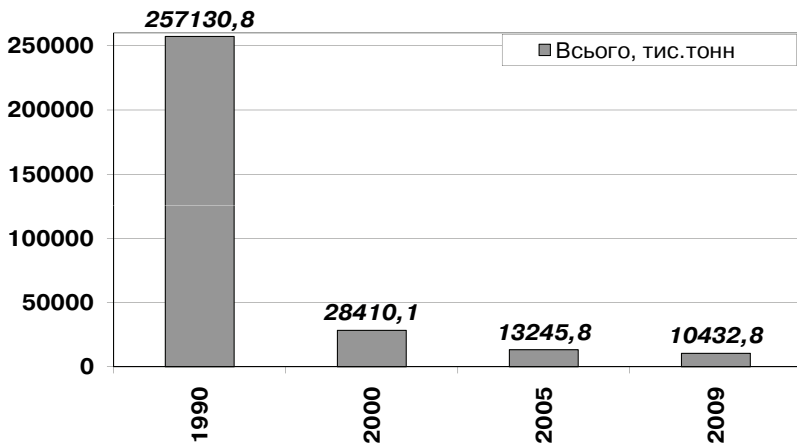
Якщо подивитись динаміку кількості худоби в Україні за останні 20 років, то можна стверджувати, що її залишилось так мало, що аж встидно. По всій країні корів майже стільки, як колись було в одній-двох областях. І то ласка Господня, що ще залишки селян по селах тримають корівчину для себе і щось трішки перепаде й іншим. Практично все поголів'я худоби в Україні – це те, що тримають люди у своїх господарствах.

Якби не ці індивідуали, то розпад колгоспів призвів би до голоду, як колись голод спровокувало утворення колгоспів.

Проте і тут ситуація весь час погіршується. Вартість молока, яке приймають, дуже низька і людині тримати корівчину стає вкрай невигідно. Вартість молока, яке

продають у магазині, є зavelикою, тому купувати його багато люди не можуть, відтак заводи відмовляються і таку малу ціну за молоко платити. Якесь замкнене коло. Як з нього вийти? Невже продаж земельних наділів вирішить цю проблему? Ніяк не второпаю.

І ще одне, відсутність худоби веде до ще однієї проблеми – відсутності гною. Городські, які приїздять до нас влітку, може й щасливі від того, що тепер на селі "навозом не пахнєт". Але без гною і врожаї довго не протримаються.

За 20 років внесення органіки, а простіше, гною на поля, зменшилось в більш як 20 раз! Зараз гній дорожчий, ніж капуста. В минулому році у нас капусту приймали по 20 копійок за кілограм, а сусідський синок, що живе під Києвом розказував, що купував на дачу гній по 200 гривень за тонну!

От би мені під той Київ. Тримав би худобу, продавав гній і не тужив. Адже одна корова за рік продукує десь тисяч 8 літрів молока (2 гривні за літр) та 10 тонн гною (200 гривень за тонну)! Неймовірні гроші! (Чому ж вони там корів не

тримають? Чи може їх немає чим годувати? Чи може ціни на все такі великі, що для них це не гроші?)

Тоді ж у чому ми маємо такий бурхливий розвиток сільського господарства? Виявляється, в експорті зернових та олії. Класно. А те, що молока і м'яса у нас виробляється на душу населення менше медично–необхідної потреби, – нікого не турбує.

Отже, виходить, що теза про стрімкий, бурхливий, динамічний (кожен може обрати для себе потрібний епітет) розвиток сільського господарства в Україні більше скидається на міф, а не реальність. Так, експорт зерна з України постійно нарощується, але що від того простим українцям у містах, які потерпають від дороговизни харчових продуктів, що від того українським селянам, яких переведення сільського господарства на зернове виробництво позбавляє роботи і перспективи.

Виходить, реформа у сільському господарстві дійсно назріла, але якою вона має бути? Я відколи сів за цю "аграрну тему", то вже й говорити став, не як селянин, а як міністр АПК, напевне, через такі перетворення і з реформою туго.

Міф третій: держава дбає за село і сільське господарство.

Молодь, звичайно, не пам'ятає совєтських часів, коли держава дбала за село. Щороку приймались якісь програми розвитку: то розвивали Цілину, то Нечорнозем'я, то виконували продовольчу програму, то ліквідовували різницю між містом і селом. Правда, нічого путнього з цього не виходило, але ж процес був. Єдиним досягненням тут було те, що селянин, який здасть на заготівлю певну кількість м'яса, отримає право на позачергове придбання мотоцикла МТ (такі колись робили в Києві на основі справжнього німецького БМВ); якщо молода

людина працювала у колгоспі і могла отримати довідку про це, то їй простіше було поступити в деякі інститути.

Україна на словах не відстала від "есесеру". У нас про розвиток села та підтримку аграріїв говорять всі: від Президента до голови РДА. Навіть приймають якісь важливі державні документи, але з цього нічого путнього не виходить! Хоча раніше були рішення партійних пленумів та постанови Ради Міністрів СРСР вкупі з КПРС та ВЦСПС, їх тепер замінило українське законодавство.

Я, звичайно, не юрист, але й без освіти відчував, що щось тут не так, але що такий бардак, не здогадувався, аж доки сусідський онука з Києва не привіз матеріали якоїсь наукової конференції по селу. Прочитав і трохи не заплакав.

Законодавче забезпечення розвитку села та аграрної сфери є непослідовним, недостатнім та несистемним. Законодавчі акти подекуди не узгоджуються між собою, є неактуальними, застарілими чи такими, які практично не діють. Разом з тим цілком очевидно, що несистемне законодавство є лише відображенням несистемної та непослідовної політики держави.

Нині серед актів законодавства, які безпосередньо стосуються сфери розвитку сільських територій та сільського господарства, можна виділити такі⁴:

"Закон "Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві" від 17 жовтня 1990 р.⁵

⁴ Тут у хронологічному порядку наведено як чинні акти, так і ті, які втратили чинність, однак, на нашу думку, свого часу істотно вплинули на державну політику.

⁵ Закон від 17 жовтня 1990 року № 400–XII (<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/400-12>)

Закон чинний, досі залишається фактично єдиним актом, який визначає державні підходи щодо соціального розвитку села. Закон діє з 1 листопада 1990 року, з часів УРСР. Із того часу до нього 12 разів вносилися зміни, востаннє – 2 грудня 2010 року.

Законом уперше на законодавчому рівні було проголошено політику відродження селянства як "господаря землі, носія моралі та національної культури", встановлено низку різнопланових пільг та преференцій для сільських жителів та для аграрного сектора. Насправді ціла низка рамкових норм Закону не працює. Пріоритетність питань розвитку села під час розроблення та прийняття інших нормативних актів та державних програм не дотримується, що призводить до подальшої деградації сільських територій.

"Постанова Кабінету Міністрів України "Про вдосконалення формування інвестицій на соціальний розвиток села та агропромислового комплексу" від 29 липня 1992 р. № 423 ⁶

Ця урядова постанова двадцятилітньої давності(!) досі залишається чинною, причому до неї жодного разу не вносилися зміни!? Не змінено навіть назви відомств, відповідальних за реалізацію рішення. Це непрямо свідчить про те, що вказана постанова уряду фактично не діє.

"Постанова Верховної Ради України "Про Концепцію Національної програми відродження села на 1995–2005 роки" від 4 лютого 1994 року № 3924–XII ⁷

Кабмін разом з комісіями ВРУ до кінця 1994 року на основі Концепції мав підготувати і подати програму. Однак програма так і не була ухвалена, а Урядову комісію, утворену для її розроблення, було ліквідовано аж у 2007 році.

⁶ <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/423-92-%D0%BF>

⁷ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3924-12>

"Указ Президента України "Про основні засади розвитку соціальної сфери села" від 20 грудня 2000 р. № 1356 ⁸

Указ формально досі чинний. Відповідно до п. 2 Указу Кабмін повинен "під час підготовки проектів Державної програми економічного і соціального розвитку України, закону про Державний бюджет України та нормативно-правових актів урахувати Основні засади розвитку соціальної сфери села".

Таким чином, цей Указ, поряд із Законом "Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві", фактично має рамковий характер. Указ є, проте немає розвитку.

"Закон України "Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років" від 18 січня 2001 р. ⁹

Закон досі формально залишається чинним (!?), незважаючи на обмеження строків, що є у самій назві акта. Який внесок у розвиток села вніс цей закон, достеменно невідомо.

"Закон України "Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу" від 7 лютого 2002 року № 3023–III ¹⁰

Це також окрема історія. Є закон, але підприємства, які займались цим машинобудуванням для агропромислового комплексу, уже практично зникли.

"Закон України "Про фермерське господарство" від 19 червня 2003 року № 973–IV ¹¹

⁸ <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1356/2000>

⁹ <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2238-14>

¹⁰ <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3023-14>

¹¹ <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/973-15>

Закон визначає правові, економічні і соціальні засади створення та діяльності фермерських господарств. Добре, що закон фактично дав змогу легалізувати фермерські господарства і попри все їх кількість потроху зростає.

"Закон України "Про державну підтримку сільського господарства України" від 24 червня 2004 р.¹²

Закон чинний і дуже активно застосовується, зокрема при формуванні економічної та бюджетної політики, а точніше, для включення в бюджет великих сум "на підтримку сільського господарства". Результативність закону ніхто ніколи не оцінював. Сфера застосування закону (стаття 1): "...визначає основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, страховій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення".

"Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми соціального розвитку села на період до 2011 року" від 10 серпня 2004 р. № 573-р¹³

Концепція не реалізована, а відповідна програма на державному рівні не затверджена. Однак формально документ досі залишається чинним.

"Закон України "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року" від 18 жовтня 2005 р.¹⁴

Закон чинний. За своїм змістом закон є засадничим, рамковим. У ньому визначені мета ("збереження селянства як

¹² <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>

¹³ <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/573-2004-%D1%80>

¹⁴ закон від 18 жовтня 2005 року № 2982-IV (<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2982-15>)

носія української ідентичності, культури і духовності нації"), пріоритети аграрної політики та шляхи їх досягнення. Однак реалізація цього акта потребує відповідного нормативно-правового забезпечення, якого досі немає. Фактично закон не працює.

"Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції Комплексної програми підтримки розвитку українського села на 2006–2010 роки" від 21 грудня 2005 р. № 536–р¹⁵

Концепція не була реалізована, а відповідна програма на державному рівні не затверджена. Розпорядження, однак, досі залишається чинним.

Формально до концепції "прив'язана" Державна цільова програма розвитку українського села до 2015 року. Однак назва, строки та зміст згаданої програми у цілому не відповідають концепції. До того ж програма ухвалена майже через два роки від дати схвалення концепції, а мала бути розроблена у тримісячний строк.

"Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села до 2015 року" від 19 вересня 2007 р. № 1158¹⁶

Програма нібито є чинною і впроваджується, проте щодо її результативності говорити не доводиться, оскільки інформації немає у відкритому інформаційному просторі.

"Постанова Кабінету Міністрів України "Про утворення Міжвідомчої координаційної ради з питань розвитку сільських територій" від 27 грудня 2008 р. № 1124¹⁷

¹⁵ <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/536-2005-%D1%80>

¹⁶ <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF>

¹⁷ <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1124-2008-%D0%BF>

Постанова чинна. Рада утворена, однак практично не діє, принаймні про її діяльність публічно невідомо.

"Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року" від 3 лютого 2010 р. № 121-р¹⁸

Концепція не реалізована – розпорядження було скасоване наступним урядом.

Програмування розвитку села, на жаль, не є послідовним та системним.

Поширеною є практика, коли довгострокові документи чи їх проекти, напрацьовані попереднім урядом, скасовуються наступним.

Усі (!) схвалені у різні роки концепції державних програм надалі так і не стали програмами:

"У 1994 році Верховна Рада схвалила Концепцію Національної програми відродження села на 1995–2005 роки¹⁹. Однак програма так і не була ухвалена, а Урядову комісію, утворену для її розроблення, було ліквідовано аж у 2007 році.

"У 2004 році урядом була ухвалена "Концепція Загальнодержавної програми соціального розвитку села на період до 2011 року"²⁰, однак відповідна програма так і не була ухвалена.

"У грудні 2005 року Кабінет Міністрів ухвалив нову концепцію Комплексної програми підтримки розвитку українського села на 2006– 2010 роки²¹. Мінагрополітики у

¹⁸ <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/121-2010-%D1%80>

¹⁹ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3924-12>

²⁰ Розпорядження КМУ від 10 серпня 2004 р. № 573-р.

²¹ Розпорядження КМУ від 21 грудня 2005 р. № 536-р.

тримісячний строк повинно було розробити та подати програми. Міністерство своїм наказом ²² навіть подбало про наукове забезпечення розроблення, однак програма так і не була розроблена.

"У лютому 2010 року урядом Ю. Тимошенко була ухвалена нова "Концепція Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року" ²³, однак уже у вересні того ж року вона була скасована урядом М. Азарова ²⁴.

Там у матеріалах ще було багато цікавого про "підтримку державою селян та сільського господарства", але я цю підтримку бачу із свого двору: уже не тільки корів не стало, а й ферми розібрали, зате ятки з'явилися, де цілодобово можна купити горівки, вина чи пива. От і п'ють наші бідні селяни, п'ють і вмирають.

Напевне, хоча б за цим показником село не просто догнало місто, а й перегнало його.

Раніше, коли до нас приїздили з міста гості, то тішились: як у вас гарно, свіжий воздух, свіже молоко, чисті овочі та фрукти. Мужики були здорові, як воли, жінки кругленькі та повногруді. Діди, які жили ще за царя, були чіпкі і не тільки ляся точили перед молодими, а й по хазяйству порались.

Наука це підтверджувала. Ще в 1960 році на селі жили довше і здоровше, ніж у місті. Чоловіки на селі в середньому жили на один рік довше, ніж у місті. В 2010 році сільські чоловіки мають прогнозу тривалість життя уже на 2,2 роки меншу, ніж у місті. За цей час тривалість життя сільських чоловіків знизилась із 67,8 до 63,8 років. Тотальне пияцтво,

²² Наказ від 15.03.2006 № 124 (<http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1021.2726.0>)

²³ Розпорядження КМУ від 3 лютого 2010 р. № 121-р.

²⁴ Розпорядження КМУ від 2 вересня 2010 р. № 1761-р.

викликане безробіттям і психологічною неготовністю сільських чоловіків до самозайнятості, розстріли куркулів, які, напевне, запам'ятались на генному рівні, веде до передчасних смертей. Порівняно з міськими, сільські чоловіки у 2,2 рази мають більше смертей, безпосередньо пов'язаних з алкоголізмом. Страшно тут і те, що така ситуація почала спостерігатись і серед жінок (у 2,5 рази). Більше на селі травматизму, нещасних випадків, навмисних смертей (вішаються! У нас на цвинтарі біля рову вже цілий рядок "вішальників". Понапиваються і вішаються. Гріх великий).

Стійка тенденція до збідніння сільського населення швидшими темпами, ніж міське населення, веде не тільки до знелюднення сіл через бажання молоді, яка ще не встигла спитись, виїхати до міста, а й до втрати перспектив для сільських дітей, які не можуть отримати на селі освіти достатнього рівня, аби знайти себе у нинішньому житті.

Отже, ситуація у нас на селі кепська. Адекватної державної політики, яка б щось змінила на краще, не було і не видно навіть на горизонті. Всі урядові заходи, про які розказують – не інакше, як ще один міф.

До речі, коли мені синок поставив нову антену, я отримав змогу дивитись цікаву передачу: "Руйнівники міфів" називається. Там так просто і класно руйнують чи підтверджують міфи, так що я тепер сам майже "руйнівник".

У чому потреба та суть земельної реформи?

Звичайно, в нашому селі кеписько. Ніхто спорити не буде. Потрібно щось робити. Але що? В наших політиків на всі проблеми одна відповідь: слід зробити реформу! Навіть наш Президент – не той, що був, а новий – оголосив про чи то тридцять чи то двадцять реформ. Реформи про все. Нас, звичайно, турбувала пенсійна реформа, адже ми пенсіонери. Виявилось, що вона мала турбувати інших, тих, що до пенсії ще дожити мають. От моя невістка, рахувала місяці вже до тієї пенсії, гаманець великий мала купляти, адже на початку 90-х дуже добре заробляла і мала мати пенсію велику. Дочекалась! Тепер ще слід чекати і чекати, а грошви тої, на яку розраховувала уже бачити, – не буде. От така реформа. Ну тут нема на що скаржитись, ця реформа уже скінчилась? Метою реформи були зовсім не пенсіонери і не ті, що до пенсії хочуть дожити. Метою було вберегти від банкрутства Пенсійний фонд (принаймні так часто говорив цей Тігіпко, який був (чи є?) великим багатцем, а тепер захищає бідних).

Отож, я коли почув про реформу земельну, одразу засів за газети, знову Шустера почав дивитись (він вже мені чисто був остогид, але ж земляця для нас важлива, то аби нічого не пропустити, знову мушу його дивитися), та й до сільради став навідуватись, там з головою потолкую, він до району їздить і якісь новини перекаже.

Так от, я з'ясував, з якою метою планують провести цю реформу:

"мета аграрної реформи – створити прозорий механізм обігу земель на основі єдиної системи державного земельного кадастру" – **Президент України Віктор Янукович** ²⁵;

"мета земельної реформи, що проводиться в Україні, – знайти для землі ефективного власника; створити умови для розвитку українського села, агропромислового комплексу та економіки країни в цілому" – **Голова Державного агентства земельних ресурсів Сергій Тимченко**;²⁶

"основною метою аграрної реформи є створення необхідних економічних та політичних умов для формування в аграрному секторі ринкового середовища і появи на землі реального власника – господаря, спроможного по-новому, раціонально організувати ведення сільськогосподарського виробництва, забезпечити його високу ефективність та нести повну відповідальність за результати господарювання" – **Голова аграрної партії Віктор Слаута**.

Прочитав я про мету реформи, як її розуміють наші найвищі керівники, і замислився. Чи то ті, що друкують все, перекрутили, чи наші керівники нічого в цьому не розуміють, чи я вже таким старим дурнем став, що розібратись в таких реформах просто не можу.

Я взагалі, грішним ділом, був подумав, що реформа потрібна для того, аби міщани мали що добре з'їсти: м'ясяця, сальця, ковбаски, із свіжими овочами та за недорогою ціною, а потім тортик на сметанці з молочком від корівки. А селяни могли те все вирощувати, отримувати за це грошики і

²⁵ <http://www.president.gov.ua/news/21976.html>

²⁶ Finance.ua

їздити до міста не тільки на базар, аби ховаючись від міліції щось із землі продати, а зайти в гарний магазин, купити добру одяжину та взувачку, може навіть в театр сходити. Щоби в селі вулиці були під асфальтом, ввечері світло горіло, діти до школи ходили. А в клубі були танці! От зараза, замріявся, але як би це було класно.

Ат бач, реформа не для того. Реформа для того аби торгувати землею, невідомо скільки раз її перепродати, аби вона дійшла до ефективного власника!

А хто ж цей ефективний власник і як його має знайти ця земля?

В нашому селі такі власники можуть бути, чи їх треба десь з Китаю привезти? Я вже був говорив про свого діда. Чи був він ефективним власником? Напевне був, якщо дітей на ноги поставив, господарство тримав добре, куркулем його назвали. От мій сусід в кінці вулиці. Микола Кукуруза. Молодий ще хлопака (по нашим сільським міркам молодий – 45 років). Коли колгосп на паї ділили, він взяв старого "Біларуса", зібрав докупи свій пай, жінчин, батьків та тещин, разом зібралось 16 гектарів. Сам все це обробляє, корівок тримає, усім сусідам допомагає. Уже нового тракторця придбав, грузовика. Тяжко йому, але працює. Почали люди до нього ходити, аби він їх паї в оренду взяв, так потрохи він назбирав до 500 гектарів. Але ж у нас в селі розпаявали майже 3000 гектарів. Проте люди спочатку їх віддали голові колгоспу, який той колгосп і розвалив. Він розпродав усі машини і трактори, а землю перестав обробляти і голова адміністрації сказав людям передати паї в оренду якійсь "Суомі". Приїздив її хазяїн з області, обіцяв золоті гори. Чим все це скінчилось?

Засіває ця "Суомі" не тільки всі наші землі, а й піврайону пшеницею та кукурудзою. Наші люди в нього взагалі не працюють. Весною приїздять трактористи з міста, сіють, потім так само збирають. Постійно є лише на "Нівах" бригада охорони – такі собі бандіти, які не тільки нікому вкрасти нічого з поля не дають, а й корів пасти до берегів, які вони по підорювали, не пускають. Восени на паї дадуть по пару мішків зерна і тіштесь своїми багатствами. В селі роботи взагалі не лишилось. Ото трохи людей роблять у Миколи. В нього трактори не такі здорові, як у цих городських, і йому треба аж чотири трактористи. Ще й маленьку ферму має, десь корівок 300. Там жіночки доять, все-таки є робота. Навіть молодого хлопця взяв на агронома. Врожаї у нього більші, ніж в городських, і людей більше працює. Здається, от він – ефективний власник. Ат ні, городські разом із районною владою намагаються відібрати у Миколи землю і все віддати тому з города – холдингу. З ним мороки менше – статистика добра, зерна збирається багато, напевне й заносить доста і селян не потрібно, що з ними вовтузитись!

Якщо саме таких ефективних власників назбирають в результаті реформи, то нам, селянам, буде повний гаплик.

Який власник більш ефективний: малий чи великий?

коли слухаю дискусії про те, який власник землі більш ефективний: великий, що має тисячі гектар, чи малий, який справляється з десятком гектарів, до одразу згадую свого воєнного старшину. Він колись перед боєм, в окопі, запитав нас, переляканих шмаркачів, яких тільки мобілізували на фронт: "Бойцы. Не пиcать! Хто правильно ответит на мой вопрос, останется в окопе. У бойца в штанах лучше иметь толстый или длинный?" Після секундної затримки він ряскнув: "Твердый! В атаку – ураа!!" ²⁷

Напевне, в цьому щось було філософське, а наш політрук сказав, що то "глупости".

Я спробував поміркувати, а які ознаки ефективного власника з точки зору не самого власника, а з точки зору людей, які живуть на цій землі і от, що в мене получилось.

1) Земля дає гарні врожаї.

2) Земля використовується ощадливо: забезпечується правильний обробіток, дотримується сівозміна, дається відпочинок.

3) Земля забезпечує роботою власника, його сім'ю, інших людей, що працюють на цій землі.

4) Доходи, отримані від землі не ховаються, з них сплачують податки, які ідуть на розвиток громади.

²⁷ з метою політкоректності вислів трішки відкориговано (примітка упорядника).

Коли ж дивитись ще більш широко, то до цих вимог додаються ще й інші: володіння землею не повинно створювати монополію на місце роботи, на продукти, що виробляються на цій землі.

Відтак ми відразу попадаємо у досить складну ситуацію із "ефективним власником", де обов'язково постає питання концентрації землі у одного власника. Причому тут мова йде не тільки про повну власність на землю, але про оренду. Я вже говорив про ту "Суому" в нашому селі, яка уже піврайону земель під себе підім'яла і позбавила роботи тисячі простих людей, які живуть в селах, відрізаних один від одного землями одного "хазяїна".

Нас дуже часто годують байками, що найбільша продуктивність праці та найбільші врожаї там, де надвеликі господарства, саме такі є основними виробниками у США та Канаді.

Проте виявилось, що це чергова брехня, чи черговий міф, нав'язаний усім недбалими журналістами чи чиновниками від сільського господарства.

Наприклад, якщо врожайність зернових в Україні останні роки становить близько 3000 кг/га, то в середньому по Польщі – близько 6000, а у Франції та Німеччині – близько 7500 кг/га! Проте рівень концентрації земель на одного виробника в країнах Європи значно нижчий, ніж у нас.

Колись, років 15 тому, я поїхав до свого бойового товариша на Херсонщину. Виїхали з міста, трішки проїхали і я таке побачив, що навіть не зміг зрозуміти, де це ми. Чисто пустеля. Піски, жухла трава, миршаві кущики. Аж раптом справжня оаза. Зелень, дерева, виноградники і маленькі будиночки. Мій товариш каже: "От бачиш, друже, що таке людська праця. Це

дали людям дачі у цій пустелі і вони зробили тут сад. А поруч все стільки років було колгоспне, а толку ніякого".

От так, напевне, всюди. Ефективний власник – це той, який не тільки і не стільки всі соки із землі висмокчує, а навпаки, перетворює навіть поганенькі ґрунти в квітучий сад.

Напевне, все-таки зберігати землю можуть лише ті власники, де цієї землі не так і багато. Тоді втрата однієї сотки відчутна, а якщо в тебе тисячі гектарів, то навіть небагато з одного гектара збираєш, ефект масштабу дає достатньо доходу, аби не сильно перейматись майбутнім.

А як "у них"?

коли був молодим, завжди вірив, що у нас в СРСР все краще. І живемо ми краще всіх, за кордоном, у цих капіталістів життя людям взагалі немає. Але коли в 44-му забрали мене на фронт, довелось пройти через чехів та німців. Звичайно, багато міст було дуже розбомблено, але навіть те, що я там побачив, породило сумніви, що не все так правильно "у нас" і не все так погано "в них". Відтоді завжди перед тим, як говорити про якісь нові рецепти "для нас", пробую подивитись, що "в них".

Раніше слухав "ворожі голоси" по ВЕФу ²⁸, тепер же дивлюся телебачення, читаю багато, що мені з Києва привозять. І оце начитався такої дивини.

У Україні фермерські господарства становлять 73,8% всіх сільськогосподарських виробників, але обробляють вони лише 19% усієї ріллі. В той же час великі агрохолдинги (понад 7 тис. га на один) становлять лише 0,5% від кількості усіх виробників, натомість в їх обробітку 18,3% земель.²⁹

У США, державі, де освоєння земель відбувалось в досить жорстокий спосіб – витіснили корінне населення, величезні території стали вільними, ори, сій не горюю, – такої концентрації земель в одних руках не відбулось.³⁰

²⁸ Був такий приймач, який добре приймав короткі хвилі з "Голосом Америки", "Свободою"...

²⁹ За матеріалами НІСД: "Щодо підвищення ефективності господарювання аграрних формувань. Аналітична записка".

³⁰ За матеріалами доповіді професора Л. Молдован на експертній дискусії 14.02.2012 року, м. Київ.

Організаційноправ ова форма господарства	Кількість	Угідь, акр	У середньому на 1 господарство
Індивідуальні і сімейні ферми	1906000	574000000	301,2 акр = 125,5 га
Партнерства	174000	161000000	925,3 акр = 385,5 га
Сімейні S- корпорації	96000	125000000	1302,1 акр = 542,5 га
Кооперативи й ін.	28136	61208981	2175,2 = 906,4 га

Натомість країни Латинської Америки, у першу чергу Бразилія та Аргентина, допустили до свого сільськогосподарського виробництва місцеві та транснаціональні величезні корпорації, які отримали у власність чи оренду тисячі гектарів земель. Попервах сільськогосподарське виробництво у цих державах різко зросло. Мільйони тонн зерна щороку продавались на світових ринках. Але поряд із таким "зростанням" з'явилась купа проблем: тотальне сільське безробіття, а відтак відтік сільського населення у великі міста, що породило нові проблеми у самих містах, перекоси у структурі сільського господарства на користь зернового господарства стали причиною швидкої ерозії та опустелювання великих масивів сільськогосподарських земель, що, у свою чергу, призвело до втрати інтересу цих же компаній до сільського виробництва і їх виходу з Бразилії та Аргентини в інші країни.

Тепер уряди цих країн намагаються хоча б якось пом'якшити ситуацію від такого непродуманого експерименту із землею та її надмірною концентрацією в одних руках.

Відтак у Бразилії нова земельна реформа, метою якої тепер є: розв'язати проблему концентрації земель на користь селян, забезпечити їм робочі місця і реальні доходи через фермерство, а також створити для них сприятливі умови для проживання.

В рамках такої реформи, починаючи з другої половини 90-х років урядом експропрійовано або викуплено у власників майже 15 млн га угідь; 285 тис. сімей одержали земельні ділянки для ведення фермерського господарства; впроваджено отримання пільгових кредитів – \$16 тис. на родину на 7 років і державні субсидії за програмами, у тому числі сприяння розвитку кооперативів (до \$1 млрд щорічно); 900 тис. селянам, що зайнялись сільськогосподарським виробництвом, поліпшено умови життя (будівництво будинків, доріг, шкіл, медичних центрів тощо).³¹

Щось це мені до болю нагадує. Здається, що Україна твердо вступила на шлях, який виявився для Латинською Америки згубним, – "латифундизації".³²

Нова панщина, що з'являється в особі арохолдингів, не відповідає ні європейському досвіду господарювання, ні українському. На відміну від поміщиків старого часу, нові поміщики навіть жити в селі не будуть і селяни їм взагалі не потрібні. Тому сподівання на бурхливий розквіт українського села на основі агрохолдингового сільськогосподарського виробництва марно.

³¹ За матеріалами доповіді професора Л. Молдован на експертній дискусії 14.02.2012 року, м. Київ.

³² Таке складне слово, але страшно! Звучить гірше, ніж "панщина"! Тому я його й вживаю. Мої односельці від цього слова просто падають, але повторити майже ніхто не може.

Без землі погано і з землею зле

Земля для українця більше, ніж земля. Якщо подивитись наш фольклор, послухати примовки та прокльони, пов'язані з землею, то стає зрозумілим, що земля для українця є найбільшим надбанням. Причому не тільки для селян. Купа міщан щовихідного їдуть на свої дачі, порпаються в землі, прирізають до своїх клатиків шматочки лісу чи берегу, чи взагалі піщаної пустелі, щоби потім з них зробити якусь грядку чи клумбу.

Більшовики на гаслі "землю селянам" отримали перемогу, правда, потім трішки по-іншому реалізували це гасло – "селян у землю". І коли в 90-х тодішній Президент Кучма розпустив колгоспи, ніхто за ними й не заплакав, а всі люди на селі кинулись по різних "комземах", як у старі 20-ті роки оформляти свої земельні паї.

Тяжко, важко, але більшість селян накінець отримали папірі на свої паї і стали, принаймні формально, "кулькулями", адже на одного в різних місцях припало 2–6 га землі, сім'я одразу ставала землевласником, більшим за землевласника польського, голландського чи французького.

Але раптом з'ясувалось, що більшість нових землевласників не знають, що з цією землею робити. Для того аби її обробляти, немає ні сил (більшість то власників – пенсіонери), ні засобів (ні тобі тракторця, ні конячки), ні коштів (всі ж прості селяни – бідняки, в колгоспах нічого не заробили і на реорганізації колгоспів нічого не вкрали). А продати нема кому і немає права. Принайні так виглядає для більшості українських

земель, чого не скажеш про землі навколо Києва та ще кількох великих міст – обласних центрів, де в людей гроші завелися.

Так от, сусідський онук мені розказував, що навколо Києва всі паї селяни уже попродавали. Неважливо, що продавати землю не можна було. В нас за гроші можна все. Так в один момент прикиївські колишні колгоспники одразу стали мільйонерами. Хто розумний – одразу покупляв своїм дітять квартири в Києві і встроїв їх в університети, хто дурніший, купив круту машину, за рік її побив і знову нічого не має.

Люди із дальніх сіл такого "щастя" не отримали, тому чекали того, хто візьме їхній пай в оренду і хоч якоїсь пашниці на це дасть. Так поступово всі, чи майже всі, "приватні" землі перейшли в обробіток до колишніх колгоспів, фермерів чи агрохолдингів.

За даними опитування,³³ самостійно обробляють належні їм земельні ділянки 15,3% опитаних (12,4% у 2010 році), ще 5,9% мають намір розпочати робити це найближчим часом (5,3% у 2010 році). Решта не роблять цього і не збираються робити.

От тут і нібито й криється відповідь на питання, чи потрібно торгувати землею. Така відповідь напрошується сама собою – звичайно потрібно, адже обробляти землю власники паїв не збираються! Але як казав Шельменко–денщик: так воно так, але трішечки не так! З року з 2010 до 2011 зростає кількість тих, хто обробляє землю самостійно, і тих, хто збирається це розпочати. І цифра в 15% тих, хто вже обробляє свої паї, не така вже й мала. Адже, якщо приміряти її

³³ Тут і далі використано матеріали дослідження, проведеного Центром соціальних експертиз Інституту соціології НАН України у березні – червні 2011 р. на замовлення Держкомзему в рамках проекту Світового банку "Видача державних актів на право власності на землю у сільській місцевості та розвиток системи кадастру".

на всіх, хто отримав паї – десь під 6 мільйонів, то ми отримаємо кількість потенційних фермерів, цілком співмірних із показниками Польщі чи Франції!

Проте питання є. Сьогодні частина власників, що отримали у власність паї в середині 90-х, уже помирали і їх паї перейшли у спадок дітям чи онукам, які живуть у містах і обробляти землю точно не збираються, принаймні в недалекому майбутньому. Частина паїв належить людям пенсійного віку, які навіть не мають кому передати свій пай у спадок, але яким потрібна матеріальна допомога у їхній старості. Частина паїв уже залишилась без власників і перебуває в юрисдикції територіальних громад.

Що тут робити? Універсального рецепту не знає ніхто, тому пропонується найпростіший – продати! Але моя тітка Ганка завжди казала, що "ціна не та, яку просять, а та, яку дають". Тому сподіватись, що в нашому селі якась моя сусідка Гелька, якій скоро вже 90 і вона навіть дров не має в хаті пропалити, зможе продати свої гектари комусь і ще й за добру ціну, просто смішно. Якби задарма, та й усі паї, то охочих знайшлось багато. А так, ото думаю, як тільки можна було б вільно продавати землю, прийшли б до Гельки (правда, Боже борони і прости мене, але це для прикладу), якісь бандюки, пальці поламали і відписала б вона їм землю, нібито продала за смішну ціну. Так от у сусідському районі в одного чоловіку коров'ячу ферму відібрали.

Тому тут ох і думати треба. Що з цією землею робити, і як робити, аби люди не постраждали і щоби толк був і не сталось так, що одного дня, як після приватизації, ми прокинулись, а виявляється, вся українська земля, уже й зовсім не українська, і ми тут взагалі чужі і не потрібні.

Продавати чи не продавати? Купувати чи не купувати?

Цікаві люди українці. Чим більше їх переконують у перевагах продажу земель сільськогосподарського призначення, тим менше вони хочуть продавати землю.

Ставлення до купівлі–продажу сільськогосподарських земель, що перебувають у приватній власності, %

Здається усім нам зрозумілим є твердження, що в першу чергу зацікавленими в продажу землі мають бути ті, хто її точно не оброблятиме: пенсіонери. Проте, виявляється, ситуація тут не така вже й однозначна.

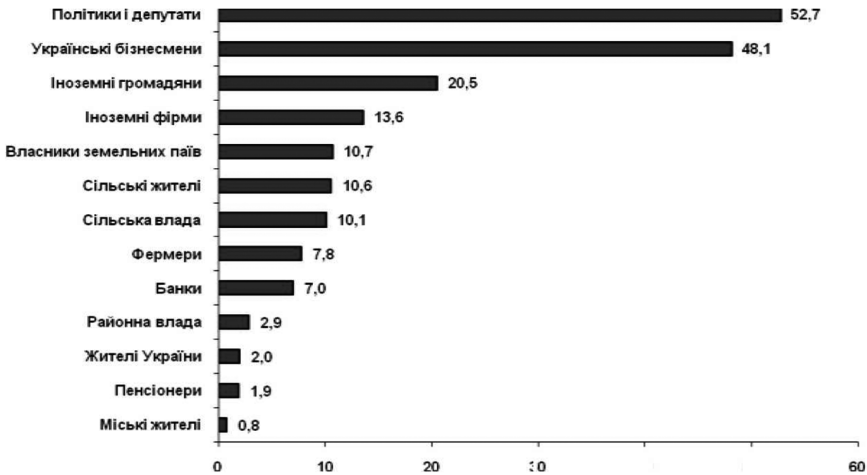
Наші пенсіонери стільки разів уже обдурювались різними владами, що й навіть зараз, не маючи від цих паїв жодного зиску, також не хочуть, аби їх можна було б продати.

**Ставлення до купівлі–продажу сільськогосподарських земель,
розподіл за віком, %**

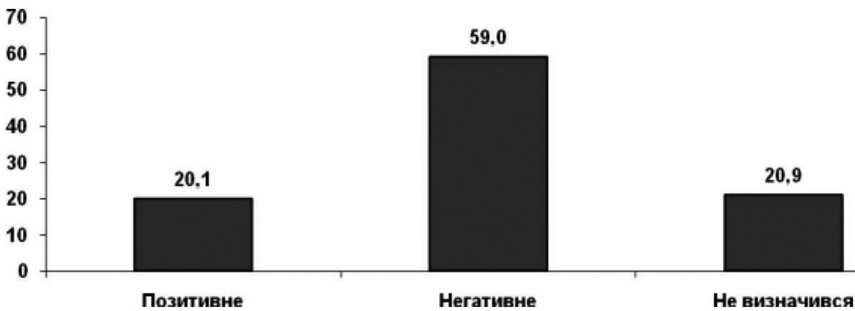
Ставлення	до 29	30–39	40–49	50–59	60–69	70 і більше	Усього
Вільні купівля–продаж, незалежно від громадянства	3,3	0,7	6,5	1,9	3,3	1,1	3,1
Вільні купівля–продаж тільки для громадян України	0,0	9,5	14,7	18,5	3,8	7,3	12,6
Я за ринок земель, коли будуть створені належні умови	0,0	4,8	4,1	8,5	4,6	10,7	8,9
Земля може продаватися і купуватися лише жителями громади	3,3	3,1	0,6	0,2	3,8	18,6	13,4
Землі с/г призначення не можуть бути предметом купівлі–продажу	3,3	1,8	4,1	1,0	4,5	62,1	52,0

Найцікавішими для мене у цих дослідженнях стали два відкриття: перше, що селяни переконані – найбільше зацікавлені в торгівлі землею не селяни, а депутати; друге – за останній рік посиленої агітації за торгівлю землею уже навіть серед керівників сільськогосподарських підприємств, які ще в 2010 році у більшості підтримували цю ідею, в 2011 році поширився песимізм, який вилився у їх не підтримку запровадження ринку землі. Напевне, і вони зрозуміли, що землю куплять інші, не вони, а цього б не хотілося.

Найбільше зацікавлені у скасуванні мораторію, %*

Ставлення до можливого скасування мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення, %

Отже, зараз у нас досить дивна ситуація: людям, які мають сьогодні на праві власності земельні наділи сільськогосподарського призначення, хочуть надати право їх продавати, а вони не хочуть! Знову загадкова українська душа чи тотальна недовіра до влади і побоювання чергового обману?

*Примітка. Сума відсотків більша 100, оскільки респонденти могли обрати кілька відповідей.

Закон, як дишло?

В нашому селі періодично з'являються якісь плітки щодо землі, що цікаво, їх поширення завжди приходиться на активність влади із створення "ринку землі". Оце перед Новим роком знову забурхало. Люди по секрету розказували один одному, що хтось (напевне, депутат), вже купив нашу землю; що скоро всі землі за селом обгородять колючим дротом (дріт уже бачили, як вигрузили на станції); корів пасти вже не буде де, адже всі береги відійдуть новим власникам, разом із полями. Всі слухали наші "брехунці",³⁴ де передають Верховну Раду, і чекали, що ось-ось депутати таки щось приймуть, і землю, яку ніби тільки-но людям дали, знову заберуть.

Як завжди, до нового року нічого не сталося. Верховна Рада прийняла Закон "Про державний земельний кадастр" в цілому і він уже чинний, а також у першому читанні (це ж треба таке придумати – перше читання, друге читання, ніби депутати щось читають?) проект Закону "Про ринок земель".

Отже, якщо я правильно розумію наших керівників, то для того, аби запустити купівлю-продаж земель, залишилось прийняти остаточно Закон "Про ринок земель". Для цього часу багато не потрібно, вказівка "парламентському диригенту" – і закон ухвалено. Напевне, ця вказівка стримується чимось важливим, може виборами, а може апетитами олігархів, які ще не поділили між собою всю землю і досі чубляться, який закон для них буде кращим.

Проте я так собі міркую. У нас не тільки закон потрібен дуже добрий, а й до закону ще потрібні відповідні "контори", які

³⁴ Провідне радіо.

цей закон будуть виконувати, та ще й суди, аби можна було б відстояти своє право, коли твою землю хтось нагло обгородив чи переорав.

Чи є ж у нас нормальні контори, особливо ті, що займаються землею. От Сашко. Він, правда, живе в городі, але хлопець добрий і грамотний. Його бабуня померла, тато помер, тому бабусині паї перейшли йому у спадок. Він уже шість років намагається все переоформити на себе і щось завжди не виходить. Скільки він уже виходив по тих нотаріусах, комземах, судах! Скільки грошей виносив. Сусіди вже йому кажуть, навіщо тобі ця земля, відречись, за тих два мішки пшениці, що тобі за рік дадуть, ти навіть витрати на одного нотаріуса не відіб'єш. Але він впертий і таки свого добивається. Може, колись сам почне ту землю обробляти?

І це ж тепер оформляти землю ніби досить просто. Кажуть, що як почне працювати той закон про кадастр, то взагалі буде все складніше і дорожче.

Я, звичайно, не юрист, але оце слухав по радіо дискусію юристів з приводу землі, навіть децю встиг записати і вжахнувся, скільки це грошень з нас ті юристи стягнуть, щоби ми свою землю оформили? Тепер нам слід використовувати Земельний кодекс, Закони "Про державний земельний кадастр", "Про ринок земель", "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень" та ще якихось купу постанов Уряду та якогось земельного агентства.

Головне тут не тільки, аби селяни в цьому розібрались (це в принципі неможливо), а щоби знали, як правильно діяти самі чиновники та юристи. Адже у нас завжди старі люди казали: "Закон, як дишло..."

Чия українська земля?

К

олись давно, коли я ще був зовсім малий, моя бабуня, якій дуже хотілося дочекатись ще правнуків, казала мені: "Дитинко, ти хоч не одружуйся на красуні. Бо красуня, то не тільки твоя жінка. Вона для всіх". Я тоді дуже дивувався такий бабціній пораді, але з часом зрозумів глибину цієї фрази.

Тепер, коли я розмірковую над проблемами земельної реформи, то ця бабціна фраза, якій уже років з 80, не виходить із пам'яті. Чия ж все-таки українська земля? Ви не думайте, що я старий, я багато бачив, багато прочитав, у мене навіть Конституція України є. Так от, не так давно ми всі знали, що земля у нас державна. Навіть у колгоспі і то земля не колгоспників, а саме держави. Починаючи десь з першої половини 90-х років минулого століття ситуація стала змінюватись. Людям, хто хотів, понарізали додатково по 2 гектари землі і навколо села з'явилась така смуга людських городів, через які вже й до колгоспних полів не дістатись. Люди стали говорити, що то їхня земля, не смій через неї ходити. Далі почали розвалювати колгоспи, розділили колгоспну землю на паї. Поки ці паї були десь там у полях, відчуття, що вони твої, не виникало, але як стали виділяти їх в натурі, а особливо у випадках, коли хтось не просто виділив пай в натурі, а став на ньому самостійно обробляти, сталося диво. Більшість людей стали говорити виключно про "мою землю", "наші землі", хтось почав згадувати, де були землі діда-прадіда.

Але коли стали говорити про продаж земель, які уже стали нібито й наші, знову люди зашуміли, "земля ж народна"! От і попробуй тут розберися.

Знову йдуть до мене. Панько, ти ж все знаєш, розкажи, чия ж земля є насправді?

Взяв я Конституцію України і виявилось, що там є принаймні 4 статті, які стосуються питання власності загалом і на землю зокрема.

"Стаття 13. Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією.

Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону.

Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству.

Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом.

Стаття 14. Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону.

Стаття 41. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом.

Громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону.

Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом.

Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі".

Написано багато і досить складно. Проте на свій хлопський розум я це розумію приблизно так:

вся українська земля належить виключно українському народу;

окремі земельні ділянки можуть належати різним особам: людині, громаді, державі, підприємству і т. п, як це встановить закон;

використовувати землю слід таким чином, аби не погіршувати природні якості землі;

за певних обставин, з мотивів суспільної необхідності, земельні ділянки можуть бути вилучені в їхнього власника (за компенсацію).

Оце, напевне, слід і запам'ятати: навіть якщо земельна ділянка твоя, оформлена юридично, вона все одно належить до надбання всього народу і головним її власником є все-таки весь український народ. Тому бережи землю, доглядай, не збиткуйся з неї, а то втратиш її.

Продавати чи не продавати?

Р

ано чи пізно перед кожним із нас постає питання в кожній конкретній життєвій ситуації – **ЩО РОБИТИ?** Женитись чи не женитись, вчитись чи не вчитись, працювати чи сачкувати, виїздити до міста чи залишитися в селі.

Рецепту універсального тут ніхто не дасть, хіба що можна скористатись народною мудрістю.

Про одруження: пізнє одруження – малі сироти.

Про навчання: все, що знаєш, за плечима не носиш, колись пригодиться.

Про роботу: хто як працює, той так і їсть.

Але якщо ви уже реалізували своє право на земельний пай, отримали державний акт, пай виділено в натурі, ви здійснили всі необхідні дії з реєстрації земельної ділянки в державному земельному кадастрі та державному реєстрі прав на майно, – ви повноцінний власник, який може розпорядитись своєю землею в своїх інтересах.

Правда, інтереси в кожного свої. Хтось, може, схоче обробляти свою землю самотійно, хтось схоче надати її комусь в оренду (фермеру чи холдингу), хтось подарує своєму родичеві, а хтось – просто її продати, аби отримати за це якісь гроші та використати на свої більш нагальні потреби.

Що тут можна прогнозувати? Якщо уявити, що одразу після прийняття рішення про можливість вільного продажу земель всі, чи більшість тих, хто має земельні паї, виставить їх на продаж, то можна стверджувати: вартість цих земельних паїв не буде високою. Це так, як на нашому базарі: вивезли багато поросят – ціна одразу впала, коли ж їх мало – ціна висока. От так і

виходить, якщо хочеш мати добрий результат, купувати слід, коли ціна мала, а продавати – коли висока.

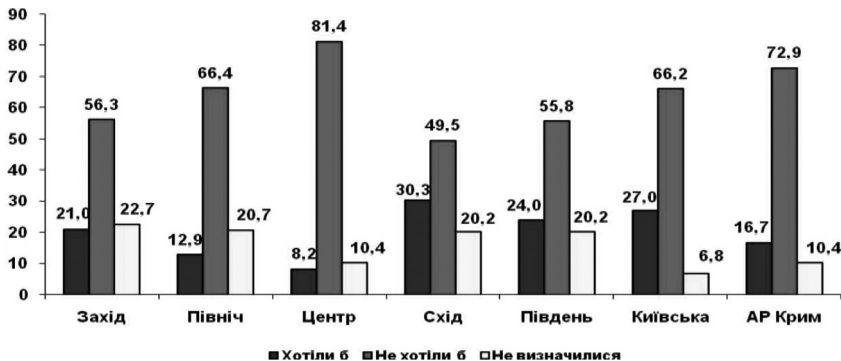
Чи буде високою ціна в найближчі роки? Навряд чи. Адже криза, яка ніяк не може сьогодні покинути Україну, вимила вільні гроші, тому в наших людей грошей на купівлю земель катма, а іноземці, скоріше за все, на ринок земель допущені все-таки не будуть. Це нібито прямо суперечить Конституції України і у нинішніх проектах щодо ринку земель продаж земель іноземцям не передбачається.

Чи будуть в Україні місця, де ціна таки може бути високою? Будуть. Усі землі, які лежать навкруги великих міст, які оточують привабливі для відпочинку території (береги річок та озер, узбережжя морів) мають значно більшу потенційну цінність, ніж землі периферійні, незважаючи навіть на нижчі якісні показники родючості цих земель. Тому ті, що володіють землями у таких територіях, мають можливість продати їх значно швидше і значно дорожче, хоча, напевне, що таких цін, які були в 2005–2007 роках, досягти навряд чи вдасться, ти паче, що депутати можуть у новому законі багато чого цікавого записати, аби селяни такої ціни не отримали.

Оце сиділи ми з Миколою тут ввечері і радились, що ж все-таки буде із землею в нашому селі після запровадження торгівлі землею. І дійшли думки, що принципово нічого не зміниться. Микола каже: "У мене грошей нема, аби землю, яку і орендую, в людей викупити. Та й сам точно не знаю, чи варто її купувати. Чи не задавлять мене потім податком? Агрохолдинг – той хіба викупить пару паїв серед полів, що я обробляю, аби мене задушити і таки перебрати мої поля під себе. Але, якщо ці холдинги заставлять займатись не тільки зерном, то він сам звідси втече".

Соціологи, що досліджували цю тему, також показують досить помірну активізацію бажання купити землю.

Якщо мораторій буде скасовано, чи хотіли б Ви особисто купити земельний пай або отримати його іншим чином, регіональний розподіл, %

Отож я, як чоловік, що вже багато чого бачив, порадив би своїм друзям селянам так: якщо у вас є земля, немає синів-дочок-онуків, які б у принципі могли прийняти рішення щодо способу використання вашої землі у майбутньому, а є покупець, що дає добру ціну, – продавайте, але дуже добре обережіть свої гроші: не беріть готівки і не тримайте її вдома, покладіть гроші одразу до великого банку і не розраховуйте на значні відсотки, чим більші відсотки, тим більші ризики втратити все.

Якщо ви не продасте це одразу, то потім у вас цю землю, якщо вона комусь цікава, видурять іншим способом і ви за це нічого не отримаєте (це в кращому випадку, а в гіршому, боронь Боже, може бути все).

Якщо ціни на землю у вашій місцевості незначні, не рипайтесь з продажем, собі дорожче буде.

Якщо ж у вас є кому передати землю у спадок і ви зараз ще не дуже бідуєте, зачекайте. З часом віддача від землі буде тільки наростати.

Яка ж земельна реформа потрібна Україні та українським селянам вкупі з міщанами?

Відпочивали ми на лавці біля криниці у Варварки, смакували її варениками із шкварками, говорили про нашу молодість, бідкались за майбутнє нашого села, наших дітей та онуків. По "брехунцю" знову прокрутили нашого аграрного міністра, який відчайдушно переконує нас у необхідності торгувати землею, напевне, саме так він розуміє земельну реформу.

Наминаючи вареники, ми також зачепились за цю реформу. Знову, для чого вона потрібна, хто її хоче, а хто боїться і пішли по колу. І тут мене просто ніби хтось тарахнув кілком по голові. Я все зрозумів, що нам потрібно від реформи.

А потрібно нам таке.

Аби наші онуки жили і працювали в нашому селі, щоби в них була робота, за яку вони б мали достатньо грошей. Аби в хаті були газ та вода – холодна і тепла, і щоби туалет був не за хлівом, а також у хаті. Аби асфальт був не тільки коло братської могили в центрі села, а на кожній вулиці. Аби діти наших онуків могли ходити в хорошу школу, де завжди тепло, де вчителі знають предмет і думають про те, як навчити дитину, а не про те, де взяти грису, аби виростити поросся, бо зарплати на прожиття не вистачає.

Коли я таке розказав своїм колегам, вони аж очі повитріщали і один наперед одного заволали. Оце так

реформа! Ми такої хочемо! Варко, неси самогону, вип'ємо за "панькову реформу".

А я продовжував, адже мене наче осяяло і вело мого язика і вело: що цікаво, досягнути цього не так вже і складно. Головне тут різко збільшити ефективність одного гектара землі, а досягти цього можна лише формуванням нових і нових ланцюжків доданої вартості: зібрав ячмінь – частину продали, частину змололи на комбікорм – виростили курей, свиней, бичків. Частину здали на переробку до міста, частину переробили самі; частинку ячменю переробили на солод – солод на пиво...

Саме завдяки такому підходу ми матимемо на селі і робочі місця, і зарплату, і податки для сільради. А будуть у людей доходи – будуть народжуватись діти, будуть діти – будуть дитсадки і школи. Така логіка, а зворотна – не працює.

Правда, у таку логіку, у таку реформу не вписуються агрохолдинги, які є дуже зручними для звітності і подачок владному керівництву.

Для такої реформи ринок землі – не мета, а лише інструмент досягнення цієї мети. Чому тут цей ринок потрібен? А щоби вирівняти можливості: промисловість – у вільному ринку, а село – у напівринку і напівкомунізмі. Це ж веде до дисбалансу цін між сільськогосподарською продукцією і промисловою продукцією для села, це не дає селу кредитуватись у міжсезоння.

Правда, ринок на селі, ринок землі – то особливі ринки, від яких залежить фізичне виживання людини як у селі, так і в місті, тому без розумної держави тут не обійтись.

Коли ж наша держава набереться розуму???

Зміст

Вступ	3
Про часи давно забуті	4
Про більшовиків та колгоспи	5
Про Китай, комуни та "комуністичний капіталізм"	7
Про землю, як надбання людства	9
Про рабів, фермерів та колгоспників	11
Про віковічну мрію українського селянина	14
Міфи про село та сільськогосподарське виробництво	17
У чому потреба та суть земельної реформи?	32
Який власник більш ефективний: малий чи великий?	36
А як "у них"?	39
Без землі погано і з землею зле	42
Продавати чи не продавати? Купувати чи не купувати? ..	45
Закон, як дишло?	48
Чия українська земля?	50
Продавати чи не продавати?	54
Яка ж земельна реформа потрібна Україні та українським селянам вкупі з міщанами?	57

Інформаційно-довідкове видання

Земля, село, люди. Що думає селянин Панько Цікавий про земельну реформу в Україні.

Автор: Анатолій Ткачук.

Виготовлено ТОВ „ІКЦ Леста“
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої діяльності до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК 726 від 18.12.2001 р.
м. Київ, бульв. Дружби народів, 22, к. 21, тел. 529-73-94.

Підписано до друку з оригінал-макету 29.03.2012
Формат 60x84/16. Гарнітура Fiesta. Папір офсетний.
Умовн.-друж. арк 3,49. Обл.-вид.арк.3.34. Наклад 2500 прим.